

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

Кафедра технологічної та професійної освіти

«До захисту допускаю»
завідувач кафедри технологічної та професійної освіти,
доктор педагогічних наук, професор
_____ Л. В. Оршанський
«____» _____ 2024 р.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ РУЧНОГО ТКАЦТВА

Спеціальність 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології)

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – вчитель трудового навчання,
технологій та креслення

Авторка роботи: Голінчак Христина Романівна _____
підпис

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Мельник Галина Миколаївна _____
підпис

Дрогобич, 2024

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Зав. кафедри

_____ 27.10.2022 р.
(підпис) (дата)

ЗАВДАННЯ

на підготовку магістерської роботи

1. Тема «Організація творчої діяльності учнів у процесі вивчення технологій ручного ткацтва».

2. Керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Мельник Галина Миколаївна.

3. Студентка – Голінчак Христина Романівна.

4. Перелік питань, що підлягають висвітленню у кваліфікаційній роботі:

1. Проаналізувати та теоретично обґрунтувати сутність розвитку творчих здібностей особистості засобами декоративного мистецтва.

2. Розглянути методи навчання ручному ткацтву, що історично склалися в професійному та народному ткацтві.

3. Визначити методичні основи навчання старших школярів декоративному мистецтву на прикладі ручного ткацтва.

4. Описати методи розвитку уяви засобами художнього ткацтва.

5. Зазначити можливості фактури як засіб художньої виразності та технологічні особливості її створення при тканні гобелену.

6. Розробити програму факультативу «Гобелен» технологічні карти для виконання зразків основних ткацьких переплетень.

5. Список рекомендованої літератури:

1. Артюшенко В. Л. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках трудового навчання. *Технологічна освіта: проблема, інновації, перспективи*: матеріали міжвузівської науково-практичної web-конференції. Лисичанськ: ТОВ «Лисичанська друкарня», 2014. С. 7–9.

2. Боринець Н. І. Трудове навчання. Банк ідей для творчих проєктів: методичний посібник. Київ: Шкільний світ, 2011. 128 с.

3. Гром Г.Л., Оршанський Л.В. Основи технології ткання: ткацькі пристрої та проєктування тканих виробів: навч.-метод. посіб. Дрогобич: РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2023. 96 с.

4. Крамаренко С.Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів. *Відкритий урок*. 2002. №5/6. С. 7-11.

5. Сеник М. М., Веретко О. І. Декоративно-ужиткове мистецтво (художнє ткацтво) : навчально-методичний посібник / за ред. проф. Б.М. Тимківа. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2020. 140 с.

№ з/п	Назва етапу	Термін виконання	Термін звіту перед керівником, кафедрою
1.	Вивчення й аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури; визначення вихідних положень дослідження (об'єкт, предмет, методи); формування мети; постановка завдань.	до 10.03.2023 р.	16.03.2023 р.
2.	Підготовка 1-го розділу роботи.	до 10.10.2023 р.	27.10.2023 р.
3.	Підготовка 2-го розділу роботи.	до 12.02.2024 р.	27.02.2024 р.
4.	Формування висновків. Оформлення роботи.	до 30.04.2024 р.	10.05.2024 р.
5.	Перевірка роботи на плагіат	до 14.05.2024 р.	17.05.2024 р.
6.	Попередній захист роботи і рецензування.	до 21.05.2024 р.	28.05.2024 р.

7. Дата видачі завдання – 27.10.2022 р.

8. Термін подачі роботи керівнику – 14.05.2024 р.

9. З вимогами до виконання роботи і завданням ознайомлена _____ Голінчак Х.Р.

10. Керівник _____ доц. Мельник Г.М..

ЗАХИСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Тема : «Організація творчої діяльності учнів у процесі вивчення технологій ручного ткацтва»

Оцінка за стобальною шкалою: _____

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____

Коротка мотивація захисту:

дата

Голова ДЕК _____
підпис

прізвище та ініціали

Секретар ДЕК _____
підпис

прізвище та ініціали

АНОТАЦІЯ

Голінчак Х.Р. «Організація творчої діяльності учнів у процесі вивчення технологій ручного ткацтва» – Рукопис.

У магістерській роботі на основі аналізу наукової, мистецтвознавчої та методичної літератури, розглянуто проблему нашого дослідження. Відповідно до цього обґрунтовано сутність розвитку творчих здібностей особистості, розглянуто методи навчання ручному ткацтву як у професійному, так і народному ткацтві, розкрито методичні основи навчання та подано опис методів розвитку уяви старшокласників й можливостей фактури як засобів цього виду мистецтва.

Практичне значення магістерського дослідження полягає у розробці програми факультативних занять та технологічних карт, які будуть корисними при їх проведенні.

Ключові слова: ткацтво, гобелен, творча діяльність, технології.

SUMMARY

Holinchak H.R. "Organization of students' creative activity in the process of learning hand weaving technologies" – Manuscript.

In the master's work based on the analysis of scientific, art history and methodical literature, the problem of our research is considered.

In accordance with this, the essence of the development of the creative abilities of the individual is substantiated, the methods of teaching hand weaving both in professional and folk weaving are considered, the methodical foundations of training are revealed, and a description of the methods of developing the imagination of high school students and the possibilities of texture as a means of this art form is presented.

The practical significance of the master's research consists in the development of a program of optional classes and technological maps that will be useful during their implementation.

Keywords: weaving, tapestry, creative activity, technologies.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА.....	9
1.1. Сутність розвитку творчих здібностей особистості засобами декоративного мистецтва.....	9
1.2. Методи навчання ручному ткацтву, що історично склалися в професійному та народному ткацтві.....	14
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТЕХНОЛОГІЇ РУЧНОГО ТКАННЯ	27
2.1. Методичні основи навчання старших школярів декоративному мистецтву на прикладі ручного ткацтва.....	27
2.2. Методи розвитку уяви засобами художнього ткацтва.....	32
2.3. Фактура як засіб художньої виразності, технологія її створення при тканні гобелену.....	36
2.4. Розробка змісту програми факультативу «Гобелен» та технологічних карт на виготовлення зразків основних ткацьких переплетень.....	42
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61

ВСТУП

Проблема формування особистості, здатної до продуктивної творчої діяльності ставить перед педагогікою нові завдання, вирішення яких вимагає пошуку нових шляхів їх реалізації, що ґрунтуються на всебічному розкритті її потенційних можливостей та аналізі індивідуальних особливостей. Увага до цієї проблеми обумовлена спрямованістю освітнього процесу на розвиток учнів, оскільки для трансформації суспільства необхідна соціально активна особистість, як основна рушійна сила громадського прогресу, а готовність до самостійного мислення, творчого підходу необхідно формувати вже в процесі навчання, особливо в старшому шкільному віці.

Система освіти широко використовує для цього різні засоби і форми, серед яких художня освіта в галузі декоративно-ужиткового мистецтва має особливе значення. Вона заснована на багатовіковому народному досвіді, містить знання та уміння не одного покоління, і саме тому надає широкі можливості для розкриття індивідуальності кожного, розвитку творчого потенціалу особистості, її духовного збагачення.

Впливаючи на особистість, декоративно-ужиткове мистецтво збагачує не лише емоційно-чуттєву сферу, але сприяє здобуттю необхідних практичних навичок, накопиченню професійних вмінь, самовираженню особистості різними засобами, у тому числі й з використанням текстильної пластики. У процесі навчання ткацтву розвивається психіка учня, формується інтелектуальний потенціал, розвиваються творча активність, ініціатива, виховуються наполегливість, працьовитість та багато іншого. Крім того, даний вид діяльності є простим, доступним кожному учневі, а технічне забезпечення не потребує особливих витрат, що також є важливим в сучасних реаліях.

Аналіз сучасного стану справ показує, що цей вид художньої творчості набув значної популярності за останні роки. З'явилися дослідження, що аналізують вплив традиційного художнього ткацтва на розвиток особистості,

де автори роблять наступний висновок: вивчення традиційних видів текстильного художнього ремесла формує всесторонньо розвинуту, творчу особистість, здатну до вирішення різноманітних творчих завдань. Українське народне ткацтво в цьому напрямку майже не вивчено. Немає досліджень в галузі ручного ткацтва, зокрема, для старшого шкільного віку який вважається складним і переломним моментом у формуванні особистості. Саме це і зумовило вибір теми нашої магістерської роботи **«Організація творчої діяльності учнів у процесі вивчення технологій ручного ткацтва»**.

Об'єкт дослідження – творча діяльність учнів старшого шкільного віку на заняттях з ручного ткацтва.

Предмет дослідження – процес розвитку творчих здібностей, педагогічні прийоми, засоби та форми навчально-виховної роботи на заняттях ручним ткацтвом у старшому шкільному віці.

Мета дослідження – наукове обґрунтування та практична розробка системи дидактичних засобів, форм і методів організації занять з вивчення технології ручного ткацтва для підвищення ефективності творчої діяльності учнів.

Для досягнення поставленої мети нам потрібно виконати такі **завдання:**

- проаналізувати та теоретично обґрунтувати сутність розвитку творчих здібностей старшокласників у процесі занять ручним ткацтвом;
- розглянути методи навчання ручному ткацтву, що історично склалися в професійному та народному ткацтві;
- визначити методичні основи навчання старших школярів декоративному мистецтву на прикладі ручного ткацтва;
- описати методи розвитку уяви засобами художнього ткацтва;
- зазначити можливості фактури як засіб художньої виразності та технологічні особливості її створення при тканні гобелену;

– розробити програму факультативу «Гобелен» технологічні карти для виконання зразків основних ткацьких переплетень.

Наукова новизна дослідження : визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови для організації творчої діяльності з ручного художнього ткацтва учнями старшої школи; розкрито особливості роботи під час вивчення основних технік ткання та створення гобеленових виробів.

Практична цінність роботи – у розробці програми факультативних занять «Гобелен», порад з організації творчої діяльності під час таких занять та технологічних карт для виконання основних ткацьких переплетень.

Апробація результатів. Основні положення та результати магістерської роботи доповідалися на X Міжнародній науково-практичній конференції викладачів та студентів факультету фізики, математики, економіки та інноваційних технологій «Актуальні проблеми сучасної науки» (тема доповіді «Основні етапи розвитку ткацтва у Карпатському регіоні») та III Всеукраїнській науково-практичній конференції до 90-хроковин від дня народження заслуженого майстра народної творчості України Мирослави Кот (тема доповіді «Розвиток ткацтва на Бойківщині у XIX-XX століттях»).

Структура магістерської роботи. У магістерській роботі міститься вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел.

РОЗДІЛ. 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДЕКОРАТИВНО- УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

1.1. Сутність розвитку творчих здібностей особистості засобами декоративного мистецтва

Всебічний розвиток особистості, інтелект, нестандартність мислення, прояв творчості в будь-якій сфері діяльності стали потребою часу. У розвитку здібностей, а особливо творчих, вирішальною умовою є діяльність.

Педагогічна наука, спираючись на всебічне дослідження особистості, шукає найбільш ефективні засоби впливу на неї. З усієї різноманітності педагогічних засобів ми обрали декоративну діяльність, а саме ручне художнє ткацтво, яке при правильному застосуванні, може мати значний вплив на творче становлення особистості.

Творчість, як зазначає В. Клименко, «є типом діяльності, який створює якісно нові матеріальні і духовні цінності або висуває нові, ефективніші способи розв'язання тих чи інших наукових, технічних, соціальних та інших проблем» [11, с. 17].

В. Артюшенко, погоджуючись з цим твердженням підмічає, що творчість може теж виявлятися «в новому переосмисленні й новому баченні вже існуючого об'єкта чи образу» [3, с. 7].

Основними якостями, що впливають на успішність творчості, у всіх її виявах є:

- творча уява й своєрідне мислення для віддзеркалення конкретних об'єктів оточуючої реальності, через аналіз та відбір головного, суттєвого, узагальнення художнього образу, формування ідеї, яка виражена в композиції;
- розвинуте естетичне сприйняття, а ще й чуттєво-емоційне відношення до зображуваного об'єкту або події;

– зорова пам'ять, здатна сформувати у свідомості образ, виражений у художньому виробі

– наполегливість особистості для вдалої реалізації творчого задуму.

Перераховані властивості є пріоритетними для творчого процесу та здатні розвиватися під час занять декоративною діяльністю. Говорячи про ручне художнє ткацтво, необхідно відзначити, що творча уява при створенні образів, їх стилізації повинна ґрунтуватися, в першу чергу, на технологічних можливостях даного виду мистецтва, а також враховувати складену систему образотворчого ряду. Важливими в даному виді творчості є старанність, терплячість, працьовитість, тобто ті якості особистості, без яких такий процес, як ткацтво, неможливий. Творча діяльність розвиває перераховані якості особистості через вдосконалення зорового аналізатора, який забезпечує у процесі художньої діяльності сприйняття пропорцій, об'ємів, світлотіні зображуваних об'єктів. Також для декоративної діяльності важливі такі характеристики, як колір, ритм, тон.

Ручне художнє ткацтво в багатьох відношеннях залежить і від розвитку допоміжних художніх здібностей, які діють на етапі втілення задуму, таких як здатність відчувати фактуру поверхні (блискучу, шорстку, ковзку, бархатисту, рельєфну і т.д.), залежно від застосовуваної сировини та характеру переплетіння ткацтва. Технічне виконання базується на сенсомоторних якостях рук виконавця, що забезпечують точне відтворення авторського задуму.

Творчий потенціал особистості, на думку В. Моляко, виступає як «ресурс творчих можливостей людини, здатність конкретної людини до здійснення творчих дій, творчої діяльності в цілому» [9, с. 14].

О. Каленюк стверджує, що «ефективний розвиток творчих здібностей учнів можливий лише за умови їхньої активної цілеспрямованої діяльності протягом усього періоду навчання» [10, с. 48]. А тому, декоративна діяльність розвиває творчі здібності передусім через практичне виконання різноманітних навчальних завдань різного рівня складності. Такі елементи

діяльності, як зацікавленість, мотивація, особисті потреби, чуттєве забарвлення, окреслення результатів, оцінка значущості, знаходження нешаблонних способів досягнення цілей, аналіз підсумків роботи тощо, ґрунтуються на індивідуальних здібностях людини і пов'язані з рівнем їх розвитку.

Сформовані уявлення про естетичність переходять у процесі декоративної діяльності у вироби, необхідні в побуті, але проявляються у вдосконаленості форм і ліній. Трансформуючи об'єктно-просторове середовище у процесі такої діяльності, ми вирішуємо проблеми не лише естетичного впливу самого середовища, але й формування бажання створення красивих речей.

Традиційний текстиль століттями зігривав і прикрашав середовище проживання людини, несучи в собі традиції народу не лише за його виготовленням, але образом життя, думок, естетичних цінностей.

Навчання ручному ткацтву, як одному з видів декоративної діяльності, можливе лише тоді, коли існують внутрішні духовні потреби до творчого процесу, спрямованого на створення неповторних речей, на процес трансформації навколишнього світу з точки зору гармонії і краси.

Однією з основних здібностей, що впливають на успішність даного виду діяльності є естетичне сприйняття, його розвиток, що як зазначалося вище, є невід'ємною умовою ефективності художньої освіти та естетичного виховання.

Обов'язково слід відзначити, що здатність естетичного сприйняття нерозривна від загальної культури людини, її здатності бачити красу в навколишній дійсності: в природі, творах мистецтва, створених руками людей, у будь-якій формі існування – архітектурі, скульптурі, живописі, декоративно-ужитковому мистецтві.

Естетичне виховання особистості має велике значення, оскільки у процесі сприйняття навколишнього світу відбувається двосторонній процес трансформацій, спрямованих на суб'єкт і на навколишню дійсність.

Відбувається трансформація особистості в моральній та інтелектуальній сферах, дійсність вдосконалюється в соціальній, політичній, економічній та духовній сферах життя суспільства.

Крім цього, особистість оволодіває уміннями бачити всесвіт в усьому різноманітті кольорів, форм і явищ. Проте не лише духовний розвиток характеризує цей процес, матеріальність у плані оволодіння специфікою прийомів, технологією різних видів мистецтв, на якій базується практична діяльність, є важливою частиною даного процесу.

Г. Ващенко вважав, що «мистецька творчість, навіть якщо немає великих природних здібностей, дуже важлива у діяльності кожної людини і часто є джерелом моральної втіхи і радостей» [6, с. 187].

Накопичені теоретичні знання, спрямовані на ту чи іншу діяльність, називаються діями. Дії, сформовані спрямовано, як результат вправ – це навички.

Техніка ручного ткацтва включає в себе вміння учнів користуватися спеціальними пристроями, навички роботи ними, знання різних технічних прийомів та застосування їх для вирішення завдань. Окрім технологічних особливостей даного виду діяльності, потрібні знання з історії розвитку ремесла, основи образотворчої грамотності, шляхи аналізу зображуваної форми, практичні навички у роботі з кольором та багато іншого.

Отримані знання, вміння і навички, відповідно до уявлення, естетики, світогляду конкретної особистості, виражаються у творчих роботах – виробках, виконаних у техніці ручного ткацтва.

У практичній діяльності розвиваються пізнавальні процеси особистості – відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення. Художнє ткацтво розвиває ці процеси, сприймаючи дійсність, її конкретність, узагальнюючи, образно передаючи, перетворюючи, переносячи з однієї матерії реальності в іншу – тканину, м'яку, рельєфну.

У процесі занять ручним ткацтвом, практичне втілення уявних образів спочатку в ескізи, а потім – в готові вироби, формується творче мислення.

Розглядаючи поняття «творче мислення», слід звернути увагу на його вирішальну роль у розвитку творчих здібностей. Аналіз складових характеристик цього процесу підтверджує це.

Розвиваючи в процесі занять ручним ткацтвом творче мислення, ми задіюємо весь апарат мисленєвої діяльності особи.

Виділивши в психологічному аналізі характеристики, важливі для розвитку творчих здібностей особистості, індивідуальних її якостей, таких як внутрішня потреба в духовному зростанні, естетичне сприйняття дійсності, творче мислення і практичне застосування отриманих знань, набуття навичок, ми виявили пріоритети для спрямованої педагогічної діяльності засобами декоративного мистецтва на прикладі ручного ткацтва. В рамках кожної характеристики важливо акцентувати увагу на тих її формуваннях, які розвиваються засобами ручного ткацтва найкращим чином. Методично розроблена система спрямована на комплексний, всебічний розвиток особистості, з урахуванням вищезазначених пріоритетів, ґрунтується, в свою чергу, на психологічних особливостях розвитку досліджуваного віку.

Саме у підлітковому віці розвиток творчих здібностей сягає високої продуктивності. Тут мається на увазі природна потреба підлітків в освоєнні нового: нові емоційні переживання, новий досвід, нові види діяльності, нові форми взаємодії між особистостями. З однієї сторони, це підіймає ризик негативних наслідків, а з іншої – становить основу креативного розвитку [27].

Творчості, на думку С. Гончаренка, «можна і треба вчити, вона має свій зміст, який треба включати в програми й підручники» [8, с. 66].

А тому таке навчання, що базується на психологічних характеристиках конкретного віку, досягає високих результатів, а діапазон розвитку творчих здібностей значно розширюється.

1.2. Методи навчання ручному ткацтву, що історично склалися в народному та професійному ткацтві

Розгляд проблеми розвитку творчих здібностей у процесі навчання ручному ткацтву неможливий без аналізу тих методів навчання, що історично склалися в процесі розвитку ткацького ремесла.. Важко судити про час виникнення і розвитку ремесла, корені якого губляться в глибині віків, а матеріальні сліди недовговічні. Для аналізу прийомів навчання ткацтву можна використовувати такі основні групи джерел інформації:

- 1) етнографічна – примітивні пристрої та методи навчання ручному тканню, що збереглися до наших днів у традиціях сучасних цивілізацій;
- 2) археологічна – знахідки ткацьких пристроїв, тканин, деталей обладнання для ткацького процесу;
- 3) художня – збережені зображення відповідного історичного періоду: фрески, живопис, рельєфи тощо;
- 4) літературно-фольклорна – історичні описи з різних літературних джерел того часу або ж ті, що дійшли до наших днів у вигляді фольклору;
- 5) аналітична – аналіз знайдених зразків ткацтва та соціально-економічних умов життя попередніх поколінь.

Використовуючи етнографічний метод дослідження, можна припустити, що навчання ткацтву, тисячі років до нашої ери було подібне до сучасного способу навчання, який передбачав учнівство, що полягало в безпосередній наочності, у процесі живого творчого контакту між учнем і вчителем. На картині В. Маковського «Ткаля з онучками» (рис. 1.1). ми можемо побачити «народний» спосіб навчання ткацтву.

Рис. 1.1. «Народний» спосіб навчання ткацтву

Учень – член сім'ї, сусід, просто селянин, не лише спостерігав за процесом виготовлення, але й включався в активну діяльність, починаючи з простих операцій, далі, по мірі оволодіння вміннями, вивчав більш складні прийоми виготовлення і в кінці навчання передавались секрети конкретного майстра або ж групи ремісників, які жили в одному місці. Тому речі, створені майстрами, що століттями живуть в даному місці, були єдиними за своїм образним стилем, виготовлялись на основі загальноприйнятих прийомів.

Цікавим прикладом поєднання традицій і творчих пошуків може бути творчий доробок відомої ткалі з Косівщини Ганни Василячук (1924-2004 рр). Майстриня працювала в традиціях гуцульського ткацтва, а її захоплення поетичною творчістю Тараса Шевченка спонукало створити серію тканих рушників за творами Кобзаря (рис. 1.2).

Як зазначається в статті про народну майстриню: «В них не лише поезія, не лише краса заради краси, а насамперед глибоке осмислення обраної теми» [7].

Рис 1.2. Рушники Ганни Василящук «Катерина» та «Сонце заходить»

Аналізуючи майстерно виконані зразки народного ткацтва, можна простежити повторювані елементи орнаментального ряду, притаманні даному місцю. Але також видно новації, внесені тим чи іншим виконавцем, що робили річ більш виразною і гармонійною. Високий художній рівень збережених виробів дає підставу судити про майстра, про розвиток його емоційної сфери діяльності, образне і семантичне мислення. Розвиток такого роду передбачає вікову традицію спадкування і виховання певних якостей образом життя, комплексом обрядів, прийомів навчання. У цьому ряду знань навчання ткацтву й сам процес ткацтва, як творчий акт, який виражає комплекс отриманих знань і емоційно-образних установок, відіграв важливу роль.

Зупинимося докладніше на традиційних методах навчання ткацтву. Етнічні малюнки ткалися зазвичай без шаблону, тому, що ткачі знали ці малюнки і кольори так добре, що могли ткати прямо з пам'яті [1]. Можна припустити, що репродуктивний метод використовувався як основний в навчанні ремеслу, але присутність творчого елементу в етнічних зразках свідчить про дослідницький метод. Початковий етап навчання також включав

метод копіювання. Найбільш популярний в сучасній дидактиці пояснювально-ілюстративний метод, використовувався незначно.

У літературних джерелах, які дійшли до наших днів, процес ткацтва та навчання ткацтву згадуються досить часто. Греки вважали, що ткацтву їх навчила богиня Афіна (Гомерівський епос), римляни як учителя бачили Мінерву (Пліній Старший), мусульмани вважали, що це зробив онук Ноя, персонаж Старого Заповіту та Корану.

Кожен народ складав легенди та бачив божеством того, хто дав їм основи ремесла, що зберігся століттями і дійшов до наших днів. Широке відображення в живописі (рис. 1.3) отримав міф про те, як майстерна ткаля Арахна визвала на творче змагання саму Афіну – і за перемогу була перетворена мстивою богинею в павучиху [2].

Рис. 1.3. Дієго Веласкес «Прялі», або «Міф про Арахну»

Зображення на вазах з ілюстраціями гомерівського Одиссея донесли до нас зображення ткацького верстата, поширеного в той період по всій Греції, принципова схема якого збереглася до наших днів [4].

Виготовлення великих ворсових килимів у Середній Азії та на Сході вимагає колективної праці і відбувається за століттями відомими технологіями (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Турецькі килимарниці за роботою

Технічне забезпечення процесу також традиційне, методи навчання ремеслу відповідають родовим, сімейним, усталеним століттями, а аналіз цих виробництв свідчить про історично відточену систему навчання, яка є життєздатною і дає відмінні результати.

Описані вище методи характерні для етнічного ткацтва, але не в повній мірі відповідають процесу виготовлення сюжетних килимів зі складною композицією. Для дослідження процесу навчання професійному ткацтву показовим є період середньовіччя, коли роль ткача була надзвичайно високою і вироби відрізнялися цілісністю та відчуттям матеріалу. Історично склалося так, що ткацтво з утилітарної речі поступово переходило в область більш декоративну, соціально значущу, торкаючись ідеології, відображаючи в собі суспільну ситуацію.

Середньовічні європейські тапісерії (термін, що вживається в Європі для позначення виробів ручного ткацтва) виготовлялися за сюжетами Священного писання. Автор тапісерії постає разом «як живописець, ткач, скульптор, сценограф та архітектор» [24, с. 19]. Ткач під час виготовлення такої речі адаптував крихітні книжкові ілюстрації в мотиви, придатні для ткацтва, сам придумував образи зображуваних персонажів, сам обирав колорит, відповідно передбачалася велика система знань, вмінь та навичок (рис. 1.5).

Рис.1.5. Фрагмент гобелену з Байо, 1070 рр

Пізніше з'явилися теми з світського життя, «життя сеньйорів», історичні сюжети та просто декоративні панелі. У цей період складається нова система навчання.

Аналіз видатних творів того часу дає можливість дослідити складений образотворчий ряд, до якого входили; відсутність перспективи та лінії горизонту, плоскість образотворчих мотивів, обмежена кольорова гамма (8 основних кольорів у різних відтінках), підкреслена декоративність з включенням різних за масштабом зображень в одному полотні, чітко читабельний композиційний центр. Перелічені особливості робили тапісерію своєрідною тканю фрескою і служили багатьом поколінням феодалів (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Фрагмент килима мільфльор (тисяча квітів) з гербом родини Джовіо, 1543 р.

У середньовіччі тапісерії були дуже популярні в Європі, використовувалися для прикрашання житлових і громадських інтер'єрів, причому зустрічалися не лише у замках, але й у будинках простолюдинів.

Для обслуговування такого попиту створювалися майстерні в різних частинах Європи, частіше у Франції та Фландрії. Існували також рухомі майстерні, які перебували під патронатом французьких королів, так звані «Громадські луарські майстерні», які формувалися з мандрівних ткачів і самі шукали замовлення у замках і монастирях. У основі стаціонарної чи мандрівної артілі лежала одна система формування – майстер, або група майстрів, при яких обов'язково були помічники і учні, які ділили з учителем їжу і житло. Система навчання була розроблена юридично, перед початком учнівства укладався договір, який визначав обов'язки сторін, навчання тривало до 12-15 років. Учень протягом цього періоду повинен був розвинутися до підмайстра, а при сприятливих обставинах до майстра. Отже, навчання починалося від простих операцій, таких як встановлення ткацького стану (у мандрівних артілях), заправка основи, намотка шпулів з прутками), також учень повинен був підтримувати чистоту приміщення. Другий, більш складний етап навчання полягав у самостійному підборі кольорів, дозволялося ткати фони, трави, квіти. Третій етап включав пейзажі, зображення тварин і птахів, драпірування. Вершиною оволодіння майстерством було вміння зобразити людину [24].

У даному процесі навчання видно принцип доступності та поступовості процесу. Учні не виконують самостійно новий етап, не відпрацювавши його на зразку. Майстер передає учневі власний спосіб творення художніх образів, а він переймає його методом копіювання. За роки навчання розвивалося почуття кольору, вміння виконати зображувальну форму, складалися основні естетичні критерії. Збільшується значення пояснювально-ілюстративного методу, зростає роль не лише справи, а й слова [28].

Вільям Морріс, досліджуючи цей період, вважав його вершиною ткацького мистецтва. Він «...був натхненний ідеєю оновлення смаків своїх

сучасників, прагненням пробудити в них бажання відмовитися від важкості і громіздких предметів вікторіанської обстановки, замінивши їх відповідними до національних традицій корисними у щоденному користуванні та водночас красивими речами» [15, с. 227].

На рис. 1.7 представлено зразок меблевої тканини яку він розробив.

Рис.1.7. Меблева тканина, розроблена В. Моррісом, 1883 р.

Роботи майстрів цього періоду відзначаються цілісністю сприйняття, лаконічною зображувальною системою, яка підкреслює матеріал, вираженою в системі взаємопроникаючих ліній-штрихів, надзвичайною емоційною виразністю (у одних руках ідея і втілення), особливою системою декоративного вираження, що діє в зображувальному мистецтві до наших днів.

Слід звернути увагу на те, що робота велася без попереднього шаблону, при складному сюжеті могли бути відзначені лише основні напрямки форм, без конкретизації деталей. Під час виготовлення реалізувався творчий процес: ткач, одухотворений ідеєю, за першим, найвиразнішим враженням вибирав кольори, робив форми. Тому твори цього періоду відзначає спонтанність, видна особистість автора, його живі почуття: гумор або іронію, захоплення і гнів. Майстри наступних століть не могли використовувати такий метод роботи, але на нього звернули увагу на межі 19 та 20 століть.

Уроком з середньовіччя для нас є злагоджена колективна творча діяльність. Старший шкільний вік найбільш схильний до колективізму, тому спільна діяльність над одним проєктом кількох людей також може позитивно вплинути на розвиток як окремої особистості, так і колективу в цілому. Даний історичний період цікавий для нашого дослідження, але починаючи з 16 століття були розроблені свої методи і форми навчання, з яких також можна почерпнути необхідну для нас інформацію.

У 16-18 століттях європейська галузь ткацтва зазнала якісних змін. Положення Фландрії, як центру ткацтва, було підірвано франко-іспанською війною. Ткачі в пошуках кращої долі розселились по Європі, поширюючи вміння і прийоми фламандського ткацтва, посилюючи тим самим не лише імператорські, а й приватні майстерні. Змінився і образотворчий ряд тапісерій, початком революції можна вважати 1515 рік, коли Петер Козк Ван Ельст, провідний брюссельський ткач прийняв замовлення від Папи зіткати гобелени на теми «Діяння Апостолів» за картонами Рафаеля для Сикстинської капели (рис. 1.8), які той власноручно намалював і розфарбував усі картони в необхідно точних формах і розмірах [24].

Рис. 1.8. Гобелен «Діяння апостолів» за картоном Рафаеля. 1516-1521рр.

Так художник повністю перехопив ініціативу у ткача, зробивши його тільки інструментом у своїх руках. Практично кожен відомий художник того періоду доклав руку до створення гобеленів. Поступово картон став схожим

на деталізований живопис, ніж на ескіз, і кожна форма, тон і колір встановлювались художником. Тепер метою ткацтва стало виробити річ близьку до намальованих тривимірних зображень, використовуючи техніку гобелену. В результаті з'являлись реалістичні фігури персонажів серед виняткових пейзажів, виважена перспектива зображення, світлотінь – все це принципово відрізняло нові гобелени від попередніх, більш примітивних за образотворчим рядом, плоских, але при цьому більш живих, самоцінних і декоративних поверхонь, вироблених у попередні століття.

Тепер тапісерії почали конкурувати з живописом у витонченості й ніжності, комбінаціях кольору, екстраординарних деталях. Копійовані картини ставали все складнішими, розширювалась палітра ткача, яка забезпечувала витонченість. Так, якщо «Анжерський апокаліпсис», виконаний ткачем Ніколою Батаєм (1375 рік), мав у своєму арсеналі 20 кольорів, то ткачі 16 століття розпоряджались 300 або більше відтінками для своїх робіт.

Нові вимоги, які пред'являються до ткачів, призвели до нової системи навчання, яка почала змінюватися в 16 столітті і до кінця 18 розвинулася в налагоджену «індустрію» виробництва ткачів зі своїми навчальними посібниками, наочними засобами, чіткими строками навчання. Тепер ставало необхідним для учня наявність спеціальних здібностей до образотворчої діяльності, з обов'язковою особливою чутливістю до кольору, вмінням побачити і скопіювати найтонші відтінки передачі кольору. Збереглися документи і спогади про існування такого навчання, також посібники зі схемами переплетень, видів з'єднання ниток основи.

В основному базове навчання відбувалося у великих центрах виробництва гобеленів, але кожна невелика артіль також мала своїх учнів і володіла прийомами підготовки кадрів.

З 16 століття починають формуватися методи навчання малюнку, складається академічна школа малювання. Монархи та уряди були зацікавлені у виробництві більшої кількості тканих шпалер (термін

«шпалера» з'явився від способу розвіски килимів, їх шпаліровки) для прикрашення інтер'єрів. У цей період засновуються королівські мануфактури обов'язково зі своїми учнями. Так король Швеції, Густав I, найняв фламандських ткачів для роботи і навчання учнів, виділивши приміщення у палаці. У Стокгольмі такі майстерні існували з 1523 по 1560 рік. Король Англії Джеймс I обіцяв привілеї фламандським ткачам, готовим поселитися в Лондоні, і в 1619 році засновується Королівська мануфактура в Мортлейку, західній частині міста. У 1663 році в Парижі відкрилась Королівська мануфактура Гобеленів [24].

На рис. 1.9 можна побачити як фарбували нитки в Королівській мануфактурі Гобеленів.

Рис. 1.9. Фарбування ниток в Королівській мануфактурі Гобеленів

Художник Шарль Лебрєн став придворним художником Людовика XIV і художнім директором мануфактури Гобеленів. Під його керівництвом було 800 художників і ткачів і сотні учнів. Це було успішне виробництво, яке забезпечувало не лише потреби двору. Учні набирали з нижчих станів, навчали грамоті, основам малюнка. Усе навчання тривало 12 років, але в процесі визначалися більш здібні учні, решту ж відраховували. Оскільки ескізами для тапісерій служила живопис з декількома планами і перспективою, то при відтворенні таких робіт на перше місце виходять не нюанси передачі кольору, а повтор тонового стану роботи в цілому.

Одним з перших і основних навчальних завдань було тонове малювання нескладних предметів, далі учень виконував ткацтво простих форм у грізайлі, використовуючи при цьому чорний, білий і необмежену кількість відтінків сірого кольору. Далі виконувалися нескладні малюнки з введенням декількох кольорів. Навчання тривало весь робочий, тобто світловий день. За учнем закріплювалося достатньо широке коло обов'язків, починаючи з прибирання приміщення, підбору піткання, допомоги при фарбуванні і перемотці вовни тощо. Протягом років навчання потрібно було оволодіти всіма техніками фарбування. Говорячи про ткацтво, учень повинен був за цей час оволодіти практично всіма прийомами, вміти змішувати кольори різними техніками ткацтва, знати типи з'єднань ниток піткання. Важливим моментом професії була і швидкість виконання роботи. Учень, приєднуючись до виконання гобеленів, повинен був не затримувати процесу в цілому, і звісно ж, не зіпсувати свій фрагмент, за цим стежив майстер. По завершенні процесу навчання укладався договір і молодого спеціаліста ще довго тримали поруч з досвідченими ткачами, перевіряючи і даючи можливість освоїти найтонші відтінки ремесла.

Значним етапом у розвитку ткацтва було творчість Вільяма Морріса, який проаналізував розвиток ремесла в його історичній ретроспективі і висловив свої думки в есе "Мистецтво і ремесло" (1893), а на практиці кращі ідеї використовував у своїх знаменитих майстернях. У великих гобеленових майстернях існувало розділення на види виконуваних робіт, один ткач робив більш прості форми, рослини, інший виконував архітектурні фрагменти, майстер виконував найважливіші фрагменти – людей, тварин у динаміці, обличчя і руки. Організовував і спрямовував весь процес ткач-«майстер великої руки», а в подальшому, в 17-19 століттях – художник. У майстернях Морріса існувала спеціалізація не лише для ткачів, але і для художників, які виконували ескізи [15]. Досліджуваний період цікавий з точки зору розвитку особистості. Морріс звернув на це увагу і втілював практично його кращі сторони, тим самим допомагаючи нам у наших дослідженнях.

На його думку, найкращого результату і для гобелену, і для творчого процесу, що впливає на учня чи виконавця-ткача можна досягти з такою організацією процесу та постановкою завдання, коли робота, починаючи від задуму, через створення ескізу і безпосередньо саме ткацтво зосереджена в одних руках. При цьому розробка ескізної частини не несе в собі повної інформації, а образ, ідею, стан колірної гами, основні напрямки композиційного рішення, картон виконується з нанесенням основних конфігурацій.

Лише ткацтво в повній мірі виражає ідею автора, являючи в собі безпосередньо процес пошуку, втілюючи в матеріалі думки та емоції творця. При такій постановці завдання методом проблемного навчання, відбувається самостійний пошук нестандартного рішення, що дає імпульс до наступних етапів навчання, стимулює всі пізнавальні функції, а також мислення та уяву. Поступовий розвиток творчої активності можливий при скоординованій за складністю системі подібних завдань, коли спільна діяльність вчителя та учня призведе до створення виразних, емоційних робіт, тоді може бути задіяний евристичний метод, як найбільш ефективний при розвитку творчих здібностей.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ТЕХНОЛОГІЇ РУЧНОГО ТКАННЯ

2.1. Методичні основи навчання старших школярів декоративному мистецтву на прикладі ручного ткацтва

Розгляд проблеми розвитку творчих здібностей за допомогою ручного ткацтва ґрунтується на перевірених практикою загальнодидактичних принципах. Розглянемо уважніше деякі з них.

Виховний характер навчання передбачає формування особистості з широким спектром інтересів, багатим інтелектом, великим творчим потенціалом. Вирішення таких завдань під час вивчення ручного ткацтва можливе шляхом розкриття історії розвитку ремесла, ознайомлення учнів з традиційним виробництвом, пов'язаним з історією народу, його звичаями, багатовіковим досвідом, способом мислення, системою цінностей.

Практичне оволодіння ткацькими навиками надає технічні та технологічні знання, дозволяє проводити підготовку до трудової діяльності, профорієнтаційну роботу.

Використовуючи пошукові та розвивальні методи навчання можна досягти високого рівня активності, самостійності мислення, ініціативності. Моральне, естетичне, трудове виховання може здійснюватися на будь-якому виді занять. Це пояснюється тим, що практично будь-який вид діяльності в процесі вивчення ручного ткацтва надає широкі можливості для цілісного сприйняття навколишньої реальності та використання творчих здібностей при її перетворенні [12; 13].

Принцип науковості вимагає точних, науково обґрунтованих, перевірених практикою відомостей, основ теоретичних знань у галузі ручного ткацтва. Учням пропонуються твердо закріплені в науці положення,

використовуються відомі методи навчання. Крім того, цей принцип передбачає науково обґрунтовану, логічно побудовану програму навчання.

Принцип наочності, обумовлений програмою навчання, диктує особливий вид подачі інформації, отриманої в процесі чуттєвого сприйняття. Значна кількість інформації сприймається органами зору. Специфіка декоративного мистецтва, зокрема ручного ткацтва, виражається в постійному використанні зорових образів, чуттєвому сприйнятті об'єктів і явищ. Без зорового аналізу сприйнятих предметів навколишньої дійсності, їх форми, кольору, пропорцій; неможливо їх створити декорувати засобами ткацтва.

У якості засобів навчання ручному ткацтву можливе використання наступної системи наочних посібників: різноманітні зразки ручного ткацтва, вироби народних майстрів, деталі народного одягу, селянського побуту, роботи учнів, натурні об'єкти тощо; навчально-методичні посібники: таблиці, схеми плакати, репродукції тощо; аудіовізуальні посібники: відеофільми, аудіозаписи тощо, використовувані в єдності з іншими дидактичними засобами; особистий приклад педагога, демонстрація технологічних прийомів, а також виконання вчителем на класній дошці, планшеті ескізів, креслень, схем тощо. Наочні посібники не тільки активізують увагу та сприйняття учнів, але й служать дієвим засобом формування адекватних уявлень та понять. Наочність в навчанні сприяє розвитку цілеспрямованого спостереження, логічного, аналітичного та образного мислення, міцному засвоєнню знань [19-21].

Принцип індивідуалізації навчання передбачає врахування, в процесі навчання, індивідуальних здібностей учнів, у всіх його формах та методах. Сучасний підхід до цієї проблеми розглядає розвиток особистості на рівні її потенційних можливостей. Індивідуалізацію можна розглядати з точки зору процесу навчання (відбір форм, методів/прийомів навчання), через зміст освіти, а також через перетворення шкільної системи (формування освітніх

закладів різної спрямованості, спеціальних класів з поглибленим вивченням дисциплін) [29].

Вивчення теорії та практики художньої майстерності передбачає систематичність і послідовність у навчанні, що сприяє успішному інтелектуальному, емоційному, естетичному розвитку учнів, сприяє пізнанню навколишнього світу. Необхідна добре структурована система навчання теоретичним знанням і практичним вмінням і навичкам. Вивчення декоративного мистецтва повинно бути доступним для учнів за змістом, формами та методами навчання, має враховувати їх психофізіологічні особливості розвитку.

Під методами навчання ми розуміємо взаємопов'язану систему послідовно-упорядкованих дій педагога, організуючого за допомогою певних засобів практичну пізнавальну діяльність учнів, що забезпечує отримання ними теоретичних знань і практичних вмінь (навичок). Методи класифікуються за джерелами передачі та здобуття знань.

- словесний метод включає в себе розповідь, бесіду, лекцію, пояснення, семінар і т.д.;
- наочний метод – це ілюстрації (плакати, карти, таблиці, схеми, слайди і т.п.), демонстрація (приладів, експериментів, фільмів, прийомів роботи);
- практичний метод – робота з підручником, книгою вправ, спостереження, лабораторні заняття, письмові, графічні, практичні роботи [23].

Враховуючи характер пізнавальної діяльності учнів при вивченні ручного ткацтва, доцільно учителю користуватися такими методами:

- пояснювально-ілюстративний (інформаційно-рецептивний);
- репродуктивний;
- проблемне викладення знань;
- частково-пошуковий (евристичний);
- дослідницький [14].

Пояснювально-ілюстративний метод передбачає активну позицію вчителя в організації навчального процесу. Він передає нову інформацію різними шляхами, використовуючи всі джерела передачі та засвоєння знань, а учні сприймають, усвідомлюють та фіксують цю інформацію в пам'яті. Даний метод ефективний для передачі учням великої кількості інформації, що підтверджується багаторічним практичним досвідом навчальних закладів усіх країн. Діяльність учнів зведена до сприйняття, осмислення та запам'ятовування нового матеріалу.

Репродуктивний метод характеризує діяльність учня. Відтворення та повторення способу діяльності за завданням вчителя є головними ознаками методу [3]. Цей метод також можна назвати спонукливо-репродуктивним.

Метод проблемного викладання відрізняється від попередніх тим, що розвиває творчі здібності, оскільки при викладанні нового матеріалу вчитель не подає його в готовому вигляді, а отримує в результаті спільного з учнями творчого пошуку. Вчитель показує зразки наукового знання, наукового розв'язання проблеми, а учні подумки слідкують за його логікою міркувань, беручи участь у процесі питаннями, сумнівами, висуваючи свої шляхи поставленої задачі.

Частково-пошуковий метод спрямований на подальшу активізацію діяльності учнів, наближаючи їх до самостійного розв'язання поставлених проблем. Вчитель організовує участь школярів у виконанні окремих кроків пошуку. Учень демонструє раніше отримані знання, здійснюючи самоконтроль, мотивуючи свої дії у ході розв'язання того чи іншого етапу поставленої задачі.

Використання дослідницького методу передбачає організацію пошукової роботи школярів у розв'язанні проблем, які є новими для них [3]. Дана класифікація передбачає таке управління навчальним процесом, при якому створилися б умови для найкращого розвитку природних задатків учнів

Усі перелічені методи взаємопов'язані між собою і їх вибір диктується вивченим матеріалом, індивідуальними здібностями старшокласників, практичним досвідом педагога [25].

Таким чином, психолого-педагогічний аналіз особистості підлітка дає можливість виділити пріоритети спрямованого впливу для найкращого розвитку творчих здібностей засобами декоративного мистецтва, серед яких – розвиток естетичного сприйняття, творчого мислення, здобуття необхідних навичок та вмінь, для перетворення оточуючої дійсності з позиції краси та гармонії. Творча діяльність особистості, що включає компоненти: мотиви, потреби, інтерес, емоційне задоволення тощо, ґрунтується на індивідуальних здібностях людини та залежить від рівня їх розвитку, що забезпечує її плідність.

Аналіз спеціальних здібностей у галузі декоративної діяльності показує, що найважливішим результатом розвитку творчої індивідуальності є формування художнього мислення, що включає всі компоненти мислиневої діяльності, що є передумовою для більш високого рівня естетичного розвитку в цілому; а найбільш успішний розвиток особистості можливий при врахуванні психофізіологічних особливостей конкретного віку, у колективі, під керівництвом педагогів. Також важливий підхід до конкретної особистості, її інтересів та індивідуальних особливостей;

Управління навчальною діяльністю повинно бути засновано на загальнодидактичних принципах з урахуванням сучасної спрямованості педагогічного впливу, які представляють науково-теоретичне обґрунтування освітнього процесу, визначають зміст і методичний рівень знань [12].

Декоративно-ужиткове мистецтво, складовою частиною якого є ручне ткацтво, будучи частиною світової художньої культури, ввібрало в себе багатовіковий досвід колективного творчості, традиції, мудрість і талант багатьох поколінь, здатне розвивати естетично, підвищити художній рівень та розвинути творчі здібності в процесі практичної діяльності учнів.

2.2. Методичні рекомендації розвитку уяви засобами художнього ткацтва

Основою і одночасно результатом будь-якої творчої діяльності є розвинута уява, хоча самі психологічні механізми уяви доволі різноманітні, і кожен із них специфічний. Залежно від змісту та спрямованості діяльності вони функціонують у якомусь поєднанні. Оскільки співвідношення між механізмами уяви може змінюватися у різні періоди й на різних фазах творчого процесу, то образи уяви необхідно розуміти у поступовій динаміці.

Як підмічає В. Роменець, перший період охоплює уяву дитинства, підліткового віку, часом й наступні роки у становленні особистості, і саме тоді уява є суб'єктивною, незалежною від розуму. Наступний період – це суперечливість між об'єктивністю розумових процесів та суб'єктивністю уяви. На третьому періоді уява стає раціоналізованою, зникають юнацькі мрії, людина вступає у прозу життя [22, с. 80].

Як у художній, і у науковій творчості уява може виникати двома шляхами: у процесі суворой логічної доказовості та інтуїтивно (асоціативно) на різних стадіях творчого процесу.

Оскільки кожна людина має свій індивідуальний тип уяви, то в процесі створення гобелену педагогу необхідно виявити його особливості та спиратися на них. Тільки в цьому випадку можна розраховувати на отримання позитивного результату навчання. Робота в техніці гобеленового ткацтва дозволить педагогу максимально розвинути уяву старшокласників, що зрештою призведе до підвищення їх творчого потенціалу.

Робота над створенням навчально-творчої композиції, виконаної в техніці ручного ткацтва, розвиває здатність перетворювати зорове враження на щось нове, несподіване, а це у свою чергу стає цінним стосовно почуттів, думок, фантазії, якими наповнене сприйняття старшокласника, які відносини уявлюваного з асоціаціями. Розвинена творча уява ще більше розширює

творчі можливості учнів, активніше сприяє розвитку їх творчих задумів і є основою активного сприйняття довкілля.

У процесі виготовлення ручного килимового виробу можна виділити три основні етапи [16-18]:

1. Поява ідеї (задуму).
2. Підготовчі пошуки (ескіз, картон).
3. Реалізація виробу (тапісерії, гобелену) у матеріалі.

На першому етапі (поява задуму) роль творчої уяви визначається необхідністю створення абстрактної ідеї, образу майбутньої композиції. Створюючи майбутній гобелен у своїй уяві, учень цим самим виконує велику підготовчу роботу.

Другим етапом творчого процесу є розробка пошукових ескізів. Характерна особливість його полягає у відшліфуванні образів, пам'яті та уявлень як в ідейному задумі, так і з погляду технологічних особливостей виробу. Результатом уяви стає втілення цих образів в ескізах та картоні. На цьому етапі важливого значення набувають ясність, конкретність творчих образів, і тому такою важливою на даному етапі є постійна допомога та коригування діяльності учнів. Спочатку творчий задум знаходить найзагальніший вираз. Поступово він уточнюється, завдання конкретизується. Часто з'являються нові рішення, здійснюється перевірка точності задуманого, заснованого на широкій участі творчої уяви.

Третій етап творчого процесу студентів характеризується реальним здійсненням виробу у матеріалі. Використання нетрадиційного матеріалу під час створення роботи потребує також активної участі уяви, що допомагає як розібратися у поєднанні різних матеріалів, а й створити цілісний образ. Отже, робота творчої уяви цьому етапі тісно пов'язана з практичною діяльністю.

Активного формування творчої уяви учнів у процесі створення гобелену можна досягти лише за умови індивідуалізації освітнього процесу. Це допомагає розвитку їх особистісних якостей, прояву індивідуальних

здібностей, здатності до створення нових образів, накопичення досвіду творчої роботи.

Для вирішення такого завдання слід використовувати три взаємопов'язані процеси в килимарстві [19]:

1) *Оволодіння технологічними прийомами створення гобелену.* Учні необхідно вільне володіння основними та похідними переплетеннями в ручному ткацтві. Ці навички дають повну свободу у створенні творчої композиції з використанням різних пластичних матеріалів.

2) *Осмислення «художності» шляхом виявлення закономірностей побудови творів мистецтва,* виявлення їх сутності та соціального значення. Щоб «текстильна» мова гобелену виявила діапазон своїх можливостей, учні повинні познайомитися з «текстильною» графікою, тобто. способом передачі в техніці гобелену елементів композиції (точка, пляма, лінія), у поєднанні з кольором, текстурою та фактурою традиційних, а також нових текстильних матеріалів (пасм, ниток, шнурів, волокон і т.д.). Особливу увагу учнів доцільно звертати на доступність, простоту технологічних прийомів, на авторський підхід до матеріалу, використання незвичайних та, на перший погляд, неприйнятних у килимарстві матеріалів. Цей підхід дає широкі можливості для застосування різних методик, пристосовуючи їх до конкретних умов роботи та максимально використовуючи у розвиток творчої уяви. У процесі освоєння нових технологічних прийомів та при знаходженні індивідуального матеріалу для створення образу активізуються такі психічні процеси як відчуття, сприйняття, пам'ять.

3) *Розуміння учнями зв'язку гобелену з архітектурним простором,* для якого він призначений, вміння вписати твір у простір, підпорядкування текстильної композиції архітектурній ситуації.

Саме ці основні процеси, які відбуваються при створенні гобелену, визначають прийоми та способи створення декоративних композицій, а також основні методи, що використовуються на заняттях з вивчення ручного ткацтва і є основою для виконання вправ у даній техніці:

Метод аналогії дає позитивний результат на початковому етапі навчання гобеленовому ткацтву, коли відбувається накопичення знань, формування вмінь та навичок. Цей метод ґрунтується на копіюванні традиційних прийомів ткацтва та оформлення декоративних виробів у техніці ручного ткацтва.

Метод еkleктики використовується при виконанні робіт «за мотивами» традиційного ткацтва з урахуванням сучасного підходу в технології килимового ткацтва та особливостей композиційного рішення декоративних виробів.

Метод синтезу представляє найбільший інтерес при вирішенні комплексу педагогічних завдань. Він забезпечує як накопичення практичних умінь і навиків, а й аналізує раніше отриману інформацію. Гобелен тут розглядається з двох позицій: як кінцевий результат творчості і як художній твір, побудований на імпульсах та емоціях, що спонукають до того чи іншого рішення. Це принципово різні підходи, які не можна розділити, але водночас вони дають різні нетрадиційні підходи щодо вирішення твору.

Гобелен не залишається в рамках традиції, він розвивається, поєднуючись з сучасним живописом, дизайном, скульптурою і т.д. Застосування різних пластичних матеріалів, не властивих традиційному килимовому ткацтву, надає йому рельєф, гобелен стає об'ємною текстильною скульптурою. Цей напрям зараз отримав назву текстильної пластики. У кожному творі учневі необхідно знаходити єдність індивідуального рішення та теми, яку він хоче передати глядачеві. Активний прояв авторської фантазії, інтуїції, та відкритості сприйняття розвиває творчу уяву.

Метод асоціації – також є надзвичайно важливим методом створення декоративних композицій. Він ґрунтується на попередньому творчому досвіді, який викликає в свідомості схожі та близькі художні образи. Для розвитку в учнів здатності працювати на основі даного методу необхідно

використовувати ряд додаткових прийомів, щоб свої відчуття, емоції та художні образи реалізувати через колір та фактуру текстильних композицій.

Власне кажучи, така класифікація методів одночасно є послідовними стадіями процесу розвитку творчої уяви особистості, який повинен відбуватися на основі індивідуальних природних здібностей кожного. У ході занять потрібно постійно здійснювали загальне керівництво практичною діяльністю старшокласників та одночасно вносили у процес навчання необхідні методичні поправки та рекомендації.

2.3. Фактура як засіб художньої виразності, технологія її створення при тканні гобелену

Розвитку творчої уяви сприяє як застосування різних текстур, що виникають внаслідок ткацьких переплетень, так і використання в процесі ткання різноманітних матеріалів, що своїми особливостями створюють ефектні композиційні рішення.

Будучи істотним емоційним фактором композиції, фактура килима має бути зумовлена і тісно пов'язана зі специфікою композиційної будови площини, характером образотворчих елементів. Таким чином, художні особливості фактури зумовлюють їхнє використання при створенні тих чи інших композиційних форм.

Так, наприклад, фактури переплетень з геометричним малюнком, що чітко читається (репс, саржа, «сумах») можуть підкреслити, посилити характер лінійних ритмів, геометричних елементів композиції, у той час як ворсові фактури посилюють художньо-емоційну виразність конкретних форм з яскраво вираженим пластичним та мальовничо-колористичним звучанням. А специфіка технік ворсових переплетень дає змогу збагатити і урізноманітнити фактуру з допомогою виділення окремих структурних елементів (петель, вузлів, пучків ворсу) чи об'єднання їх у групи, унаслідок чого вона отримує нові художні властивості [26, с. 68].

Значний вплив на фактуру килимової тканини мають і властивості самого матеріалу: м'якість, жорсткість, еластичність тощо. У переплетеннях, які створюють ворсові фактури, властивості матеріалу безпосередньо позначаються на якості ворсу його жорсткості, м'якості, пружності або «розсипчастості».

Виходячи з художньо-виразних особливостей фактур, основні переплетення можна поділити на 2 групи поєднань:

- поєднання переплетень, що дають зближені за характером фактури (полотняне переплетення – саржа);
- поєднання переплетень, що дають найбільш контрастні фактури (саржа – «сумах»; угорський вузол – махрові петлі – подвійний килимовий вузол).

Це дає можливість отримати динамічний розвиток фактури за рахунок співвідношення зближених ритмів малюнка поверхні, поступового збільшення або зменшення рельєфних властивостей килимової тканини, які посилюють загальну декоративно-художню виразність килима.

Різноманітність фактур і матеріалів, що використовуються в ручному килимарстві, також сприяє розвитку творчої уяви учнів. За рахунок використання та поєднання різних фактур ми досягаємо образності композиції, оскільки різні фактури викликають різні асоціації. Наприклад, фактура настилами нагадує хвиляки на воді, полотняне переплетення може асоціюватися з рівним сніговим покривом, фактура ворсом схожа на траву. І ці асоціації сприяють розвитку творчої уяви учнів, підказуючи різні мотиви композиційного рішення.

Ткацькі переплетення, які використовують в сучасній практиці, мають, крім особливостей будови, свою характеристику фактур.

Умовно всі фактури можна поділити на 2 види [30]:

- *рельєфно-плоскі фактури;*
- *рельєфно-об'ємні фактури.*

До *рельєфно-плоских фактур* відносяться *гладка фактура* та *фактура настилами*.

Гладку фактуру дає полотняне переплетення (рис. 2.1). Для здійснення процесу ткацтва основні нитки (основа) проходять вздовж ткацького пристрою, паралельно одна одній, в горизонтальній площині. Нитки повинні перебувати у постійному та рівномірному натягу. Нитки підкання мають поперечний напрямок. У процесі ткацтва вони повинні поперемінно перекривати нитки основи, відкриваючи спочатку верхній зів, а потім нижній зів і т. д. Після цього підкання щільно прибивають до краю тканини, змінюють положення основи, утворюючи новий зів, і весь процес повторюється.

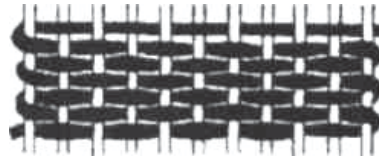

Рис 2.1. Полотняне переплетення

Завдяки специфіці будови, при певному співвідношенні щільності основи, товщини основи та килима, це переплетення має дрібний вертикальний рубчик, який при середній і великій щільності основи (від 2 ниток на 1 см і більше) візуально не сприймається, тому поверхня килимової тканини навіть на невеликій відстані в цілому виглядає однорідною, рівномірною, гладкою (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Використання гладкої фактури при створенні гобелена

Фактура настилами отримується саржевим переплетенням (рис. 2.3) та його похідними, переплетенням «сумах», репсовим переплетенням. В основі структури саржевих переплетень лежать довгі пітканеві перекриття на кількох нитках основи, тому на поверхні тканині досить яскраво виділяються великі настили. Такі настили в кожному переплетенні характеризуються напрямком, ритмом, створюючи таким чином особливий малюнок рельєфу.

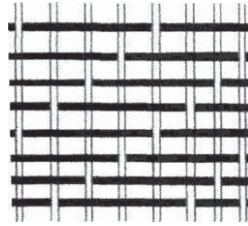

Рис. 2.2. Саржеве переплетення

Зі зміною співвідношення щільності основи та товщини піткання рельєф фактури стає сильнішим, яскравішим. Такого ефекту можна досягти, користуючись не тільки саржевим та репсовим переплетенням, але і косичкою «сумах» (рис. 2.3), стовпчиками та одним із різновидів подвійного вузла.

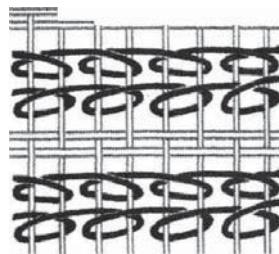

Рис. 2.3. Косичка «сумах»

У сучасному гобелені іноді навмисно залишають непокритими одну або кілька ниток основи («плаваюча основа»). Видимі з лицьового боку нитки утворюють вертикальний штрих. Виконані у такий спосіб великі ділянки надають тканині ефекту мерехтливості і легкості (рис. 2.4).

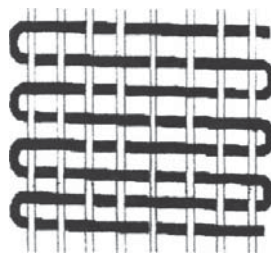

Рис. 2.4. «Плаваюча основа»

До *рельєфно-об'ємних фактур* можна віднести горбисту та ворсову фактури. Горбиста фактура отримується вив'язуванням особливого потрійного вузла, а ворсова – вив'язуванням килимових вузлів.

Угорський або «потрійний» вузол в'яжеться на основі косички «сумах» (рис. 2.5). Поверхня з потрійних вузлів можна утворюватися лише за принципом стовпчиків. В'яжеться потрійний вузол на 2-х нитках основи наступним чином: сумах – праворуч, сумах – ліворуч і сумах – знову праворуч.

Залежно від творчого завдання учням пропонується посилити об'ємність вузлів шляхом збільшення кількості петель, що утворюють вузол, а також збільшенням товщини пітканевої нитки.

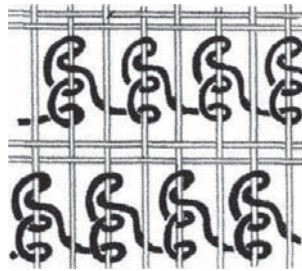

Рис. 2.5. Потрійний, або «угорський» вузол

Для створення ворсової фактури широко використовується в гобеленовому ткацтві і подвійний килимовий вузол (рис. 2.6). Він може в'язатися окремими нитками або одною, суцільною ниткою піткання. Різним може бути і напрямок вив'язування вузла, і його довжина. Висота ворсу обирається учнями відповідно до творчого задуму твору і може змінюватись у площині килима, створюючи рельєфно-структурні та об'ємно-пластичні композиції. Ворс цього вузла в залежності від висоти та частоти вузлових пучків набуває багатозначної художньо-фактурної характеристики. Частий, короткий ворс створює пружну, оксамитову поверхню, тоді як довгий, рідкий – наділяє поверхню такими ознаками, як пухнастість, ворсистість, «кудлатість».

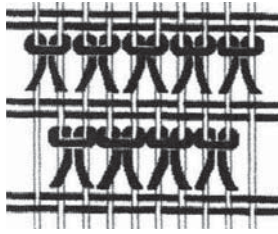

Рис. 2.6. Подвійний килимовий вузол

Нитка, що утворює ворс, огинає дві нитки основи петлею назовні, і кінці її, обігнувши кожен свою основну нитку, також виводяться назовні і розташовуються нижче за свою петлю. Такі вузли, що утворилися, спускаються впритул до останньої підтканевої прокидки і прибиваються. Для закріплення отриманої лінії вузлів роблять один або два прокидки підткання і ще раз прибивають. Цей порядок вузлового в'язання повторюється в міру потреби.

Якщо вузли залишити не розрізаними, ми отримаємо один з зразків махрової техніки (рис. 2.7), при якому нерозрізані кінці ворсової нитки підткання, з'єднуючись між собою, утворюють об'ємну оксамитову поверхню.

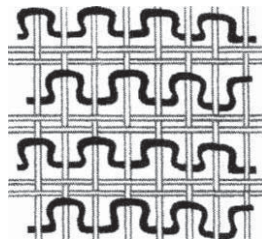

Рис. 2.7. Махрові петлі

У гобеленах часто поєднують різні фактури, як наприклад настилами та ворсову (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Використання фактури настилами та ворсової фактури в гобелені

Поряд із традиційними нитками для створення рельєфної поверхні в гобеленовому ткацтві застосовуються різноманітні інноваційні матеріали: металевий дріт, мотузки тощо, які є надто товсті, щоб пройти під кожную нитку основи [5]. Робота з такими матеріалами вимагає свого способу ткацтва, який називається «крапотаж». Цей прийом підходить і для роботи з традиційними нитками. При прямих і косих прокидках підткання нитка регулярно проходить спочатку над, потім під однією або декількома нитками основи. Кількість пропусків ниток основи може встановлюватися заздалегідь, але може бути і імпровізованою (рис. 2.8).

Рис. 2.8. «Крапотаж»

Крім того, ефект об'єму можна отримати при використанні фантазійної пряжі, непряденого волокна тощо (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Використання фантазійної та непряденої нитки при створенні гобелена

2.4. Розробка змісту програми факультативу «Гобелен» та технологічних карт на виготовлення зразків основних ткацьких переплетень

Факультатив «Гобелен» присвячений освоєнню старшокласниками техніки ручного килимового ткацтва з метою вивчення основних ткацьких

переплетень та технологічних особливостей килимового ткацтва, пошуку нових фактурних рішень, поєднання основних переплетень та використання сучасних матеріалів, втілення творчих задумів та реалізації власних ткацьких проектів для сприяння всебічному розвитку школярів, формування творчого мислення та креативності.

Навчання базується на вивченні кращих зразків народного та професійного ткацтва, зокрема килимів, гобеленів, міні-гобеленів та тапісерій (текстильної пластики). Історія виникнення ручного килимового ткацтва є підґрунтям для вивчення і практичної реалізації гобеленового текстильного виробу, дає загальні відомості про розвиток історичного та сучасного гобелена. Матеріал дозволить використовувати знання на практичних заняттях. Для вивчення даного розділу потрібні: ілюстрації художніх альбомів, готові вироби, зразки для вправ у матеріалі. Передбачені практичні заняття та завдання для самостійної роботи учнів.

Особлива увага під час навчання приділяється підготовці робочого місця, матеріалів, інструментів, пристосувань та обладнання для ручного ткацтва. Детально вивчаються способи натягування основи, учні ознайомлюються з технологічними та фізичними властивостями пряжі. відповідно до техніки безпечної роботи. У процесі навчання демонструється наочно порівняльна плетінка, підготовка рами до роботи та основні прийоми ткання полотняним переплетенням з подальшим самостійним виконанням фрагмента.

При вивченні основних переплетень учні виконують зразок рельєфно-плоских та рельєфно-об'ємних фактур невеликого розміру. У процесі роботи учні ознайомлюються з рельєфно-об'ємними та рельєфно-плоскими фактурами, а також з матеріалами, що підкреслюють виразність даної фактури та прийомами її виготовлення.

При вивченні основних видів з'єднання кольорового піткання (у вічко, на косу нитку, на межову нитку) передбачено відтворення фрагменту

народного килимового виробу для кращого розуміння технології і колористики традиційного килимарства.

Наступним етапом оволодіння ткацькою майстерністю є самостійна творча робота з копіювання в матеріалі гобеленового виробу професійного художника в, а також аналіз творів художників-ткачів у сучасному мистецтві, У процесі роботи учні повинні закріпити вміння працювати з матеріалами, інструментами, пристосуваннями. проявити власні творчі нахили.

Завершує навчання виконання творчої експериментальної роботи, яка поєднує в собі вивчені раніше переплетення, що дають найбільш контрастні, а також зближені за характером фактури, введення нетипових для ткацтва матеріалів, що надасть учням ширшу можливість втілення своїх образних задумів, переосмислення отриманого візуального матеріалу і створення власної сучасної текстильної композиції.

Програма є орієнтовною, а тому учитель має змогу коригувати зміст, з врахуванням інтересів підлітків, стану матеріально-технічної бази освітнього закладу, виділених годин на її освоєння.

Тематичний план

№ з/п	Тема	К-сть год
1	Гобелен. Історичний огляд. Історія виникнення ручного килимового ткацтва.	4
2	Матеріали, інструменти та обладнання для ручного килимового ткацтва. Техніка безпечної роботи	2
3	Основні переплетення ручного килимарства. Рельєфно-плоскі фактури	6
4	Основні переплетення ручного килимарства. Рельєфно-об'ємні фактури.	8
5	Основні види з'єднання кольорового піткання.	4
6	Збір матеріалу та аналіз виробів декоративно-прикладного мистецтва (гобелен)	6

7	Копіювання декоративно-прикладного виробу (міні-гобелен).	16
8	Тапісерія. Текстильна пластика та її види. Сучасний дизайн. Створення текстильної композиції	24
Разом		70

Завдання програми

- 1) прищеплювати інтерес до традицій народного та професійного мистецтва;
- 2) виховувати художній смак;
- 3) розвивати творчі здібності та креативне мислення;
- 4) навчити практичних прийомів створення гобеленових виробів;
- 5) розвинути стійкий інтерес до художнього текстилю.

Учні повинні знати:

- історію розвитку гобелену в Україні та Європі;
- особливості українського килимарства;
- основи колористи, рисунку та композиції;
- текстильні матеріали та їх властивості;
- технологічний процес виготовлення гобелену;
- норми та правила охорони праці;

Учні повинні вміти:

- створювати потрібну фактуру тканих виробів;
- виконувати основні ткацькі переплетення;
- створити або відтворити композицію гобеленового виробу;
- вміти втілити власний задум в матеріалі;
- виткати виріб, використовуючи найбільш доцільні техніки і прийоми;
- дотримуватись вимог безпечної праці.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема 1. Гобелен. Історичний огляд. Історія виникнення ручного килимового ткацтва.

Теоретичний матеріал: Повідомлення історичних відомостей. Ручне ткацтво, його види, вердюри, арраси, гобелени, тапісерії. Демонстрація кольорових ілюстрацій і фотографій з зображеннями творів декоративно-прикладного мистецтва (гобелен). Знайомство з творчістю відомих художників-гобеленістів, розповідь про традиції, спадковість і історію гобелена України та європейських країн.

Практична робота: Відвідування музеїв, виставок для ознайомлення з мистецтвом художнього текстилю, перегляд відео.

Самостійна робота: Збір ілюстративного матеріалу. Підготовка матеріалу для практичної роботи.

Питання для самоконтролю:

1. Основні етапи розвитку килимарства.
2. Найбільші осередки килимарства України.
3. Дайте визначення поняття «шпалера».

Тема 2. Матеріали, інструменти та обладнання для ручного килимового ткацтва. Техніка безпечної роботи.

Теоретичний матеріал: Підготовка робочого місця. Матеріали, інструменти, пристосування та обладнання для ткацтва: Гребінець для прибивання пітканевих ниток, гачок для вив'язування ворсових вузлів, види моталок для шерстяної пряжі. Рама для ткання. Нитки основи та піткання: технологічні та фізичні властивості пряжі. Роль основи та піткання в тканні гобеленів. Правила безпечної праці.

Практичне заняття. Натягання основи на раму. Підготовка рами до ткання. Для занять необхідні рама, бавовняна або лляна пряжа для основи діаметром 1-3 мм. Демонстрація вирівнювальної косички та початку ткання.

Самостійна робота: Збір ілюстративного матеріалу, виконання зарисовок.

Питання для самоконтролю:

1. Перерахуйте основні матеріали та обладнання, що використовуються в килимарстві.
2. Як виглядає вертикальний ткацький верстат?
3. Вимоги до ниток основи.
4. Вимоги до ниток піткання

Тема 3. Основні переплетення ручного килимарства. Рельєфно-плоскі фактури.

Практичне заняття: Знайомство з рельєфно-плоскими фактурами. Техніка виконання основних переплетень: гладкої фактури та фактур настилами (репс саржа, сумах, гіордес, полотняне переплетення). Виконання порівняльного аналізу цих переплетень. Підбір матеріалу, що підкреслює виразність даної фактури.

Самостійна робота: Виконання зразків рельєфно-пласкої фактури. Пошук ілюстрацій з використанням цих фактур. Виконати зразок (розміром 5х10см), з основними переплетеннями.

Питання для самоконтролю:

1. Перерахуйте рельєфно-плоскі фактури.
2. Де вони використовуються, крім гобеленів?

Тема 4. Основні переплетення ручного килимарства. Рельєфно-об'ємні фактури.

Практичне заняття. Знайомство з рельєфно-об'ємними фактурами. Техніка виконання даних переплетень. Технологічні особливості при виконанні переплетень. Рельєфно-об'ємні фактури: угорський вузол, подвійний килимовий вузол, петельно-ворсове переплетення. Порівняльний аналіз даних переплетень. Використання фактурно-виразного матеріалу.

Самостійна робота. Виконання зразків рельєфно-об'ємних фактур. Пошук ілюстрацій даного виду переплетень. Виконати зразок (5х10 см).

Питання для самоконтролю:

1. Перерахуйте рельєфно-об'ємні фактури.
2. Які асоціації викликає ворсове ткацтво?

Тема 5. Основні види з'єднання кольорового піткання.

Практичне заняття: Виконання вправ на способи з'єднання кольорового піткання. З'єднання ниток піткання «у вічко», «на косу нитку», «на межову нитку», оволодіння технікою зрізання килимка з рами та способами зав'язування вузлів.

Самостійна робота: Виконання зразків з використанням заданих видів з'єднання пітканевої нитки. Виконання зразка розміром 5х10см з основними видами з'єднання нитки піткання.

Питання для самоконтролю:

1. Перерахуйте види з'єднання піткання.
2. У чому полягає відмінність видів з'єднання «у вічко» і «на межову нитку».

Тема 6. Підбір матеріалів та аналіз міні гобеленів з метою відтворення.

Практичне заняття: Проектування та підбір кольорових матеріалів для виконання копій декоративного виробу, в техніці ручного ткацтва з урахуванням освоєних технологічних прийомів.

Самостійна робота: Копіювання фрагмента виробу в техніці ручного ткацтва. Розробка ескізу та картону майбутнього виробу. Виконання фрагменту в матеріалі.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть відомих художників-ткачів.
2. У чому полягає розробка ескізу.

3. У чому полягає розробка картону майбутнього виробу.

Тема 7. Копіювання міні-гобелену (за вибором).

Практичне заняття: Виконання фрагмента-копії виробу художника-ткача. Технологічні особливості обраного виробу. Аналіз технології виготовлення виробу.

Самостійна робота: Виконати копію виробу художника-ткача.

Питання для самоконтролю.

1. Що називають оптичним змішуванням кольорів?
2. Якою фактурою можна передати морські хвилі? .

Тема 8. Гобелен-тапісерія. Текстильна пластика та її види. Сучасний дизайн. Створення текстильної композиції.

Практичне заняття: Виконати зразки з використанням нетрадиційних матеріалів. Вибір матеріалу для вказаного завдання студентом здійснюється самостійно. Пошук нетрадиційних технологічних прийомів та нетрадиційних матеріалів, прийомів дизайну.

Самостійна робота: Виконання текстильної композиції з використанням нетрадиційних матеріалів. різних технік, прийомів і матеріалів. Розмір роботи на вибір.

Питання для самоконтролю:

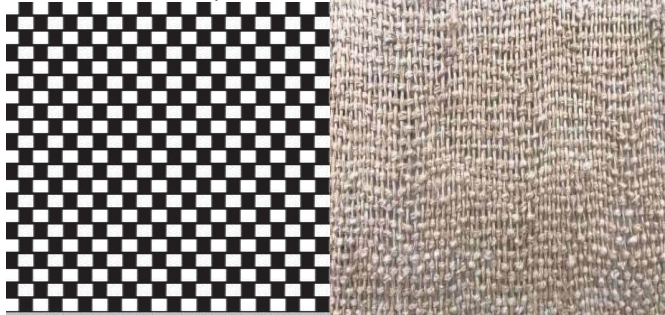
1. Перерахуйте види з'єднання п'іткання.
2. Які техніки та прийоми використані у вашій роботі?
3. Як вони допомагають виразити ідею гобелену?

Для правильної організації творчої діяльності учнів надзвичайно важливим є розуміння того, що основою для реалізації найцікавіших та найталановитіших творчих задумів є вільне володіння технологією ткання. Саме тому ми пропонуємо створити зразки тканин базових переплетень, полотняного і саржевого. Такі переплетення використовуються при

виготовленні гобеленів, але також є характерними для народного ткацтва, зокрема, бойківського.

Технологічна карта № 1

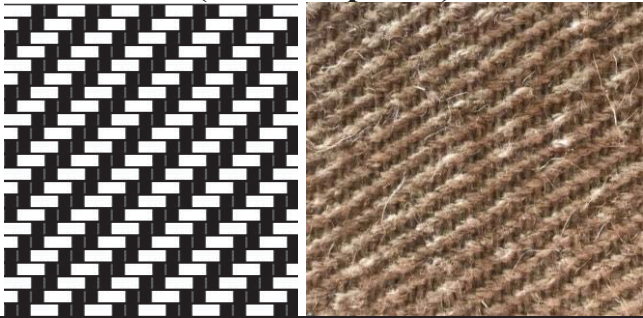
Виготовлення зразка тканини полотняного переплетення

Тканина полотняного переплетення (схема і зразок) 		Матеріали та інструменти: Рамка, лляні нитки, картон, гребінець (або вилка) для прибивання
№ з/п	Послідовність виконання	Зображення
1.	Натягаємо основу на раму, зачіпаючи нитку за кожний шуруп. Нитки основи повинні мати однаковий середній натяг	

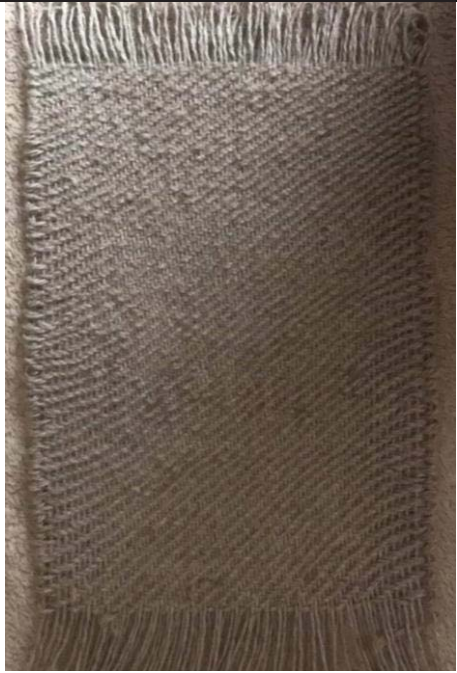
2.	Через одну нитку основи закріплюємо картон 5х30см (для того, щоб робота була рівною і її можна було зрізати та підшити).	
3.	У полотняному переплетенні основні та підканеві нитки чергуються через одну. Прокладаємо нитку підкання через одну нитку основи справа наліво до кінця ряду. Повертаємо її і у шаховому порядку прокладаємо наступний рядок. Прибиваємо щільно до картону за допомогою гребінця. На лицьовий бік тканини по черзі виходить нитка основи і нитка підкання.	
4.	Далі продовжуємо ткати за аналогією, слідкуючи, щоб краї тканини були рівними.	
5.	Якщо нитка підкання закінчилася подовжуємо, зв'язавши її кінчики вузликом, який виводимо на виворітний бік тканини.	

6.	Виткана робота має розмір 21х29,5см. Після її завершення обережно зрізуємо витканий зразок тканини з запасом 0,5см. Краї прошиваємо на машинці густою строчкою або швом зигзаг для закріплення зрізів. Потім пропрасовуємо роботу через вогку шматину. У процесі прасування можна потягнути тканину у потрібному напрямку, щоб надати їй прямокутної форми. Оформляємо зразок у рамку формату А4.
----	---

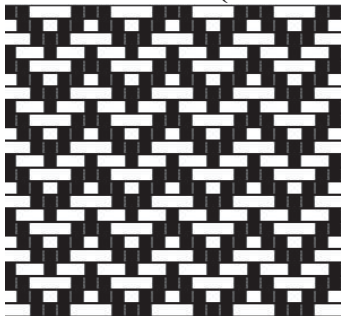
Технологічна карта № 2
Виготовлення зразка тканини
діагонального саржевого переплетення

Тканина полотняного переплетення (схема і зразок) 		Матеріали та інструменти: Рамка, лляні нитки, картон, гребінець (або вилка) для прибивання
№ з/п	Послідовність виконання	Зображення
1.	Натягаємо основу на раму, зачіпаючи нитку за кожний шуруп. Нитки основи повинні мати однаковий середній натяг.	

2.	Щоб виріб був рівним закріплюємо картон 5х30см через одну нитку основи.	
3.	В діагональному саржевому переплетенні основні та пітканеві нитки чергуються через дві, а кожна наступна прокидка зміщується на одну нитку. Прокладаємо нитку піткання через дві нитку основи справа наліво до кінця ряду. Повертаємо і прокладаємо нитку піткання в наступний рядок, змістившись на 1 нитку. Прибиваємо щільно до картону за допомогою гребінця. На лицьовому боці тканини чергування нитки основи і нитки піткання з зсувом утворює діагональний рубець.	
4.	Далі тчемо аналогічно, витримуючи краї рівними.	

5.	Витканий зразок зрізуємо з рами з запасом 1-0,5см.	
6.	Краї закріплюємо густим швом зигзаг вручну або швейною машинкою. Потім виконуємо волого-теплову обробку зразка, надаючи йому відповідної форми прямокутника . Оформляємо зразок у рамку формату А4.	

Технологічна карта № 3
Виготовлення зразка тканини саржевого переплетення
(саржа, ламана по основі)

Тканина полотняного переплетення (схема і зразок) 	Матеріали та інструменти: Рамка, лляні нитки, картон, гребінець (або вилка) для прибивання
---	---

№ з/п	Послідовність виконання	Зображення
1.	Кріпимо нитки основи з однаковим середнім натягом до рамки, огорнувши зверху і знизу кожен шуруп.	
2.	Для рівної основи через одну нитку закріплюємо картон 5х30см.	
3.	Переплетення ниток основи та п'іткання робимо згідно схеми переплетення. Прокладаємо в зів нитку п'іткання в справа наліво до кінця ряду. Повертаємо нитку і прокладаємо її в наступний рядок. Прибиваємо щільно до картону за допомогою гребінця. На лицьовому боці тканини чергування нитки основи і нитки п'іткання утворює рельєф у вигляді зигзагу.	

4.	Продовжуємо виконувати ткання за схемою, витримуючи рівні краї зразка. Якщо стався обрив нитки підткання або вона закінчилася, зв'язуємо її кінчики вузликом, який виводимо на виворітний бік тканини та продовжуємо виконувати роботу.	
5.	Виконаний зразок тканини зрізаємо із запасом 1-0,5см з рами.	
6.	Краї зразка обробляємо відповідним чином та прасуємо роботу через пропрасовувач, надаючи йому прямокутної форми. Оформляємо зразок у рамку формату А4.	

Правильно організована творча діяльності школярів у процесі вивчення технологій ручного ткацтва сприяє формуванню духовно збагаченої і розвиненої особистості, спонукає її до безперестанного пошуку змісту життя, усвідомлення своєї ролі як творця.

ВИСНОВКИ

За результатами виконання магістерської роботи зроблено такі висновки:

1. Проаналізовано та теоретично обґрунтувати сутність розвитку творчих здібностей особистості засобами декоративного мистецтва.

Розвиток творчих здібностей особистості за допомогою декоративного мистецтва є важливим аспектом її розвитку, оскільки цей вид мистецтва сприяє розвитку уяви, творчості, естетичного смаку, креативного мислення та стимулює до самовираження.

Одним з ключових аспектів розвитку творчих здібностей особистості через декоративне мистецтво є стимулювання самовираження та самореалізації. Цей процес дозволяє людині виразити свої емоції, думки та ідеї через створення власних творів, що сприяє розвитку її творчого потенціалу. Займаючись ткацтвом, люди мають змогу пізнати свій мистецький потенціал, вивчити нові техніки, виразити себе через кольори та текстуру й глибше культивувати почуття прекрасного.

Крім того, декоративне мистецтво сприяє розвитку уяви та творчого мислення, оскільки вимагає від особистості пошуку нових ідей, нестандартних рішень та креативного підходу до вирішення завдань. Цей процес сприяє розвитку таких функцій, як аналітичне мислення, увага до деталей та здатність до творчого переосмислення оточуючого світу.

2. Розглянуто методи навчання ручному ткацтву, що історично склалися в професійному та народному ткацтві.

В історичному контексті навчання ручному ткацтву включає в себе різноманітні методи, які склалися як у народному, так і в професійному мистецтві створення тканих виробів.

У народному ткацтві навчання передбачало передачу через традиції з покоління в покоління практичного досвіду. У багатьох культурах освоєння народного ткання відбувалося в домашніх умовах або в спеціальних майстернях, де майстри діляться своїми знаннями та вміннями із

послідовниками. Таке навчання було більш практичним та емоційно зарядженим, оскільки воно було пов'язане з культурними скарбами та історичними умовами, народними прийоми та техніки, які були розвинені протягом багатьох століть.

У професійному ткацтві, яке часто відбувається у спеціалізованих школах або майстернях, навчання зазвичай починалося з основ ткацької справи, вивчення різних технік взаємодії з матеріалами, оформлення тканин та використання різноманітних типів ткацьких верстатів. Учні вивчали різні види ткацьких технік, від простих до складних, та вдосконалювати свої навички під керівництвом досвідчених майстрів-наставників, забезпечуючи безперервне зростання та успіх професії ткача.

3. Визначено методичні основи навчання старших школярів декоративному мистецтву на прикладі ручного ткацтва.

Методичні основи навчання старших школярів ручному ткацтву можуть базуватися на поєднанні теоретичних знань і практичних навичок, які формуються із використання різноманітних форм, методів та засобів навчання. Ось кілька ключових моментів реалізації такого процесу: 1) Історичний контекст: ознайомлення з історією та значенням ручного ткацтва в різних культурах і періодах часу, щоб забезпечити ширше розуміння цього виду мистецтва. 2) Технічні навички: навчити учнів основних прийомів ручного ткацтва, включаючи налаштування ткацького верстата, вибір і підготовку матеріалів, а також створення різних візерунків й дизайну тканих виробів. 3) Дотримання послідовності: важливо, щоб кожен урок був спрямований на певний аспект ткацтва, з поступовим ускладненням завдань. 4) Використання взірців: включення різноманітних зразків і малюнків допоможе учням розвивати свою творчість та креативність. 5) Покрокові інструкції: надавати учням чіткі та зрозумілі інструкції для кожного нового руху або техніки ткацтва. 6) Сприяння самостійності: дозволити учням експериментувати та робити помилки, щоб вони могли їх аналізувати та

вчитися на них. 7) Спільна робота: заохочення учнів до співпраці та обміну досвідом з іншими учасниками групи.

Ці методичні загальності допоможуть старшим школярам навчатися ручному ткацтву ефективно та цікаво.

4. Описано методи розвитку уяви засобами художнього ткацтва.

Розвиток уяви за допомогою художнього ткацтва може бути здійснений через використання різноманітних технік та методів, таких як:

- експериментування з різними матеріалами та текстурами;
- використання нових технік ткацтва, щоб розширити свій художній діапазон;
- інтеграція кольорів та візерунків;
- погляд на навколишній світ і мистецтво як джерело натхнення для ткацьких проєктів.

З використанням цих методів можна розвивати свою уяву та творчість через художнє ткацтво.

5. Зазначено можливості фактури як засобу художньої виразності та технологічні особливості її створення при тканні гобелену.

Фактура в мистецтві може бути використана як засіб художньої виразності, особливо при творенні гобелену. Текстура тканини, взаємодія кольорів та матеріалів, малюнки та орнамент можуть створювати цікаві візуальні ефекти, які переносять певні емоції та настрій. Технологічні особливості створення фактури на гобелені включають в себе використання різних технік ткацтва, таких як варіювання ущільненості ниток, використання різних видів пряжі, створення відтінків за допомогою різних технік. Наприклад, шерстяні нитки можуть бути використані для надання пухнастості, а вовна або шовк можуть створювати блискучий ефект. Кожна нитка може бути вироблена з різних матеріалів та мати різний діаметр, що також впливає на фактуру тканини. У результаті такого поєднання технічних можливостей та художньої креативності можна досягти унікального ефекту гобелену, який буде цінним шедевром мистецтва.

6. Розроблено програму факультативу «Гобелен» та технологічні карти для виконання зразків основних ткацьких переплетень.

Використання такої програми важлива для розвитку творчих здібностей старшокласників. Вона сприяє розвитку учнівської творчості та художнього смаку, а також допомагає їм розвивати моторику рук і вміння працювати з різними матеріалами. Вивчення ручного ткацтва, наприкладі гобелену, може стимулювати уяву учнів, сприяти їх творчому самовираженню та розвивати креативне мислення й бути корисним інструментом для вивчення техніки ткацтва та виконання зразків основних ткацьких переплетень.

Технологічні карти для ткацьких візерунків показують послідовність дій або кроків для створення певних тканих візерунків на ткацькому верстаті. Ці карти можуть бути корисними ткачам для розуміння та точного відтворення складних візерунків. Вони допоможуть учням розкрити свій творчий потенціал і експериментувати з різними техніками. Такий підхід сприятиме підвищенню інтересу до навчання та розвитку уяви учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.В. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів: Світ, 1993. 272 с.
2. Арахна. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Арахна>
3. Артющенко В. Л. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках трудового навчання. *Технологічна освіта: проблема, інновації, перспективи*: матеріали міжвузівської науково-практичної web-конференції. Лисичанськ: ТОВ «Лисичанська друкарня», 2014. С. 7–9.
4. Бабенко О. Зала в Афінах. *Народне мистецтво*. 2007. №1 – 2. С. 28-29.
5. Бабенко О. Український гобелен – важливий компонент формування художньо-естетичного середовища. *Молодь і ринок*. 2010. № 11. С. 123-127.
6. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава: Полтавський вісник, 1994. 234 с.
7. Ганна Василяшук. URL: <https://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/hanna-vasylashuk/>
8. Гончаренко С.У. Дидактична концепція змісту освіти //Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. праць / За ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. У 2 ч. : Ч.1. Харків: НТУ „ХПІ”, 2002. С. 64-67.
9. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир : Рута, 2006. 320 с.
10. Каленюк О. Активність учнів у художньо-творчій діяльності. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. 2004. №3. С.47-50.
11. Клименко В.В. Психологія творчості. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 480 с.
12. Марущак О.В., Луп'як Д.М. Формування проектної культури майбутнього вчителя технологій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія № 5. Педагогічні

науки: реалії та перспективи. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. 2015. Вип. 51. С. 174- 179.

13. Марущак О., Савлук В., Свята М. Формування творчих здібностей майбутніх учителів трудового навчання та технологій засобами декоративно-ужиткового мистецтва. *Science, research, development. Pedagogy*. #14: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (27-28.02.2019 р., м. Лондон). Warszawa, 2019. С. 55-59.

14. Мельник Г. Методика викладання обслуговуючої праці: навч.-метод. посібник. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2005. 182с.

15. Морріс Вільям / Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник : у 2 т. / за ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. Т. 2. Л-Я. С. 226.

16. Нечипоренко С. Художнє ткацтво. *Народне мистецтво*. 1999. № 3-4 (7–8) С. 62-63

17. Никорак О. І. Сучасні художні тканини Українських Карпат. Київ: Наукова думка, 1988. 223 с.

18. Никорак О. І. Українська народна тканина XIX-XX ст.: Типологія, локалізація, художні особливості. Львів, 2004. 583с.: іл.

19. Оршанський Л. Гром Г. Художнє килимарство у школі. Дрогобич: РВВ ДДПУ ім. І.Франка. 2009. 68 с.

20. Оршанський Л., Гром Г. Технологія ручного художнього ткацтва: Навчальний посібник. Дрогобич: НВЦ “Каменярь”, 2005. 104 с.

21. Оршанський Л., Гром Г., Ясеницький В.. Педагогічний потенціал народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент* : зб. наук. пр. / Арт академія сучасного мистецтва ім. С. Далі, Інститут ПТО НАПН України ; редкол. : В. Ф. Орлов (голова) Київ : Вид-во «Людмила», 2021. Вип. 17. 257 с. (Серія: Педагогічні науки). С.69-84.

22. Роменець В.А. Психологія творчості: навч. посібник. 3-тє вид. Київ: Либідь, 2004. 228 с.

23. Рудницька О.П. Педагогіка : загальна та мистецька : навч. посіб.. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2005. 358 с.
24. Сенік М. М., Веретко О. І. Декоративно-ужиткове мистецтво (художнє ткацтво) : навчально-методичний посібник / за ред.проф. Б. М. Тимківа. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2020. 140 с.
25. Терещук А.І., Дятленко С.М. Методика організації проектної діяльності старшокласників з технологій: Книга для вчителя. Київ: Літера ЛТД, 2010. 128 с.
26. Ткацтво в Україні : Від хатньої роботи до окремого ремесла // Профтехосвіта. 2016. № 4. С. 66-69.
27. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ. 2017. 548 с.
28. Художній текстиль (основи текстильного мистецтва): текст лекцій / Уклад.: М.М. Сенік. Івано-Франківськ: В-во «СИМФОНІЯ ТОВ», 2018. 75 с.
29. Цина А. Формування особистісних якостей учнів під час проектно-технологічної діяльності. *Трудове навчання*. 2010. № 8. С. 3.
30. Ямборко О. Гобелен у контексті українського образотворчого мистецтва 1960-х – 1990-х рр. : автореф. дис... канд. мистецтвознав.: 17.00.05. Львів, 2008. 18 с.